

**TARİH ÖĞRETMEN ADAYLARININ SORGULAMA
BECERİLERİ İLE ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

*THE RELATION BETWEEN QUESTIONING SKILLS AND CRITICAL
THINKING TENDENCIES OF HISTORY TEACHER CANDIDATES*

Yrd. Doç. Dr. Ayla ARSEVEN

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Doç. Dr. M. Fatih DERVİŞOĞLU

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü

Dr. İhami ARSEVEN

Sivas Emniyet Müdürlüğü

Özet

Tarih öğretmen adaylarının sorgulama becerileri ile eleştirel düşünme eğilim düzeyleri ve sorgulama becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırma 2014-2015 öğretim yılı Güz döneminde Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Formasyon eğitimi alan, başta Cumhuriyet Üniversitesi olmak üzere Türkiye'nin toplam 20 farklı üniversitesinden 90 tarih bölümü mezunu öğretmen adaylarından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri; eleştirel düşünme eğilimlerini ölçmek için Kökdemir (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve toplam 51 madden oluşan "California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" ve sorgulama becerilerini ölçmek için Karademir ve Saracoğlu (2013) tarafından geliştirilen ve toplam 14 maddeden oluşan "Sorgulama Becerileri Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde istatistiksel teknikler olarak; frekans, yüzde, standart sapma, aritmetik ortalama ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi ile ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Tarih öğretmen adaylarının sorgulama becerileri ölçeği ve eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği toplam puanlarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının Sorgulama becerileri ölçeğinin alt ölçeklerinden "bilgi edinme" ile Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinin alt ölçeklerinde "Analitiklik" boyutu ortalama puanlarının yüksek düzeyde olmasa da ortalamanın üstünde olduğu görülmüştür. Öğretmen adayların her iki ölçeğin diğer alt ölçeklerin ortalama puanları orta düzeyde olduğu bulgulanmıştır.

2. Tarih öğretmen adaylarının sorgulama becerileri alt ölçekleri ile eleştirel düşünme eğilimleri "doğruyu arama" alt ölçeği dışındaki alt ölçekler arasında $p < .01$ veya $p < .05$ manidarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak belirlenen bu ilişkinin düşük ve orta derecede olduğu gözlenmiştir. Ayrıca aday öğretmenlerin sorgulama becerileri ölçeği ve eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinden

aldıkları toplam puanlar arasında $p < .05$ manidarlık düzeyinde pozitif yönlü ve düşük seviyede anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorgulama Becerisi, Eleştirel Düşünme Becerisi, Tarih Öğretimi

Abstract

This study, which aims to determine the relation between the questioning skills and critical thinking tendencies and the relation between the questioning skills and critical thinking levels, is a descriptive study using survey model. The study was conducted according to the data obtained from 90 teacher candidates, who graduated from the departments of history in 20 different universities throughout Turkey, Cumhuriyet University in particular, and who have been receiving pedagogical formation education in the Faculty of Education, Cumhuriyet University during the fall semester of 2014-2015 educational year. The study data was obtained using "California Critical Thinking Tendency Scale", which was translated into Turkish by Kökdemir (2003) and which is comprised of 51 articles to measure critical thinking tendencies of the participants and using "Questioning Skills Scale" developed by Karademir and Saracoğlu (2013) which is comprised of 14 articles to measure questioning skills of the participants. Pearson Moments Correlation Coefficient, frequency, percentage, standard deviation and arithmetical mean were used as the statistical techniques in analyzing data. The results that emerged with the analysis of data can be summarized as follows:

1. It was seen that the points obtained from questioning skills' scale of history and critical thinking tendencies' scale of history teacher candidates are at an average level. It was determined that the average points of "obtaining information" sub-scale of the questioning skills scale of the teacher candidates and the "Analyticalness" dimension of the sub-scales of critical thinking tendencies' scale of the teacher candidates are above average although those levels still cannot be considered high. It was determined that the points regarding the other sub-scales of these two scales regarding teacher candidates were at an average level.

2. It was determined that there was a significant relation at a level of $p < .01$ or $p < .05$ between the questioning skills' sub-scales of the history teacher candidates and the critical thinking tendencies' sub-scales of them other than "searching for the truth" sub-scale. However, it was observed that the relation that was determined existed at a low and average level. It was also determined that there was a positive and a significant relation at a low level of $p < .05$ significance between the questioning skills' scale of the teachers and the total points teachers obtained from the critical thinking tendencies' scale.

Key Words: Questioning skills, Critical Thinking Skills, History Teaching

GİRİŞ

Günümüz eğitim anlayışı bilgiyi depolayan, ezberleyen değil; bilgiyi üreten, yorumlayan, kullanabilen, denetleyebilen ve yöneten, ekip çalışması yapabilen insan niteliklerine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu anlamda ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim (lise) düzeyindeki bütün ders programlarında yapılandırmacı yaklaşıma dayalı yeni programlar geliştirilerek 2005 yılından bugüne ülke genelinde uygulamaya geçilmiştir. Bütün bu programlarda dikkat çeken en önemli değişikliklerden birisi yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, araştırma-sorgulama becerisi, problem çözme, girişimcilik ve bilgi teknolojilerini kullanma gibi beceri geliştirilmesine dikkat çekilmesidir. Sorgulama becerisi denildiği zaman ilk akla gelen disiplinlerin başında tarih gelmektedir.

"Avrupa'da Fen ve Matematik Eğitiminde Sorgulama Tabanlı Öğrenmeyi (Inquiry Based Learning- IBL) Geliştirme" adlı PRİMAS (2013) projesi ile Avrupa Birliği ülkelerinde sınıf

ortamında sorgulama tabanlı öğrenmenin kullanımına ilişkin öğretmenlerle geniş çaplı bir anket araştırması yapılmıştır. Sorgulama tabanlı öğrenmenin gerçek kullanımına ilişkin ülkeler 2 gruba ayrılmıştır. Malta, Danimarka, Slovakya, Kıbrıs ve Romanya 2.5 ortalamasının üstünde yer almışlardır. Bu ülkelerde öğretmenlerin hemen hemen yarısı sınıf ortamlarında düzenli olarak sorgulama tabanlı öğrenmeyi uyguladıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. İspanya, Almanya, Macaristan, Hollanda, Norveç ve İngiltere ise 2.5 ortalamasının altında yer alarak, bu ülkelerdeki öğretmenlerin yarıdan fazlası sorgulama tabanlı öğrenme yaklaşımını kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere, Avrupa Birliği ülkelerinde genelde beceri öğretimine özelde ise öğrencilerde sorgulama becerilerinin geliştirilmesi konusu önem kazanmıştır.

Sorgulama Becerisi

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen yeni öğretim programlarının hemen hemen hepsinde ortak temel becerilerden biri olan sorgulama becerisi öğretim programlarında çoğunlukla araştırma-sorgulama becerisi olarak adlandırılırken, derinlemesine sorular sorarak problemi fark etme ve kavrama, problemi çözmek amacıyla neyi ve nasıl yapması ile ilgili araştırma planlaması yapma, sonuçları tahmin etme, çıkabilecek sorunları göz önüne alma, sonucu test etme ve fikirleri geliştirmeyi kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Karademir ve Saracaloğlu, 2013).

Babadoğan ve Gürkan (2002), sorgulama tabanlı öğrenmeyi (inquiry based learning) “sorgulayıcı öğretim stratejisi” olarak adlandırırken, sorgulayıcı öğretimi, temellerini Sokratik düşünceden alan, öğretmen ile öğrenci arasındaki etkileşime araştırma ve inceleme boyutunu ekleyen bir süreç olarak tanımlamışlardır. Sorgulayıcılık kavramını işlevsel bir yapı olarak değerlendirmek çok güçtür, bu kavramın ilk hareket noktası düşünmedir. Düşünme bu stratejide, bireyin öğrenmesi gereken en önemli aşamadır. Gerçekte düşünceye verilen değer tarihi Sokrates’e kadar uzanmaktadır.

Düşünme öncelikle var olan durumu anlamak, daha sonra bunlar arasındaki ilişkileri belirlemek ve bir anlam çıkarma yeteneğidir. Bu yeteneğin iyi kullanılması genel geçerliği olan ürünleri ortaya koymakla mümkün olabilir. Günlük hayatımızdaki düşünme biçimimizle bilimsel anlamdaki düşünme biçimi arasında önemli farklar olduğu kuşkusuzdur. Bilimsel nitelikli düşünme becerilerinin kazandırılması eğitim kurumlarının işlevleri arasında düşünüldüğünde okulun işlevlerinden birinin, doğru düşünmeyi öğretmek olduğu söylenebilir (Gülveren, 2007).

Stephenson (2010) ise, sorgulama tabanlı öğrenmeyi birçok öğretim ve öğrenme yaklaşımını kapsayan bir şemsiyeye benzetmiştir. Stephenson’a göre; Sorgulama tabanlı öğrenmede kullanılan öğretim uygulamaları şunlardır:

1-Problem tabanlı öğrenme: Öğrenme yapılandırılmış bir problem durumla ya da vaka çalışması ile başlar.

2-Proje tabanlı öğrenme: Öğrenciler anlamalarını göstermek için bir proje ya da sunum oluştururlar.

3- Tasarım tabanlı öğrenme: Karmaşık bir problemi tasarım çalışmasıyla çözmeyi öğrenme.

Öğretim ve öğrenme süreçlerinde geleneksel yaklaşımın tersine, sorgulamada bilgi ve becerilerin kazandırmanın yanında, öğrencilerde daha derinlemesine anlamayı geliştirme için öğrenme süreci vurgulanır. Sorgulama tabanlı öğrenme, öğrenenlerde anlamının kavramsal zihinsel çerçevelerin aktif gelişmelerle yapılandırıldığı yapılandırmacı öğrenme kuramını desteklemektedir.

Stripling (2008) ise, sorgulayıcı-araştırma tabanlı öğrenme modelini altı aşamadan incelemiştir: (1) merak, (2) soruşturma, (3) yapılandırma, (4) açıklama, (5) yansıtma ve (6) ilişkilendirme. Ders ilerledikçe, öğretmenler öğrencilere aşamaları tekrar ettirmek veya onları aşamalara döndürmek için öğrencilerini teşvik eder. Çünkü sorgulayıcı-araştırma, öğrencilerin kavramsal anlayışlarını yapılandırmalarına teşvik ederek onların yaşamlarını içerikle ilişkilendirmelerine fırsat tanıyan bir öğrenme yoludur (Aktaran, İltar 2013: 595).

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre hazırlanan Ortaöğretim Tarih Ders Programı'ndaki (2007) temel becerilerden biri olan eleştirel düşünme; kuşku temelli sorgulayıcı bir yaklaşımla konulara bakma, yorum yapma ve karar verme becerisidir. Bunun yanında, sebep-sonuç ilişkisini bulma, ayrıntılarda benzerlik ve farklılıkları yakalama, çeşitli ölçütleri kullanarak sıralama yapma, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliğini belirleme, analiz etme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma gibi alt becerileri de içerir (Bağcı ve Şahbaz, 2012).

Eleştirel Düşünme Becerisi

Eleştirel düşünmenin kökleri Socrates'e kadar gitmektedir. Socrates, insanları belli bir konuda ne düşündüklerini ve inandıklarını belirlemek için derinlemesine sorgulama yapmaya yönelik bir yöntem geliştirmiştir. Sokrates, inanmaya değer düşünceleri kabul etmeden önce esaslı bir şekilde düşüncenin irdelenmesini sağlayacak, derinlemesine soru sormanın önemini ortaya çıkarmıştır. Kanıtların, mantık yürütme biçiminin, varsayımların, temel kavramların analiz edilmesinin ve sadece kişinin ne söylediğine değil aynı zamanda ne yaptığına da dikkat edilmesi gerektiğinin araştırılmasının önemini ortaya koymuştur. Sokrates'in sorgulama yöntemi, en iyi bilinen eleştirel düşünme öğretim yaklaşımıdır (Gülveren, 2007).

Tam ve gerçek eleştirel düşünmenin üç parçası vardır. İlki, eleştirel düşünme soru sormayı içerir. Cevaplanması gereken sorular, iyi sorular, konunun özüne giden sorular sormayı gerektirir. İkincisi, eleştirel düşünme, bu soruların mantığını kavrayarak çözmeyi içerir. Üçüncüsü, eleştirel düşünme, mantığımızın sonuçlarına inanmayı içerir. Dolayısıyla eleştirel düşünme sadece zihinsel bir alıştırma değil, uğraşmaktan farklıdır. Eleştirel düşünmede, sonuçlar içselleştirilir (Nosich, 2012: 5-6). Eleştirel düşünmenin aşamaları aşağıda örneklendirilmiştir.

Soru Sormak:

Nobel fizik ödülü sahibi Richard Feynman küçük bir çocukken, oyun arabasındaki topun araba durduktan sonra bile hareket etmeye devam ettiğini fark etmiştir. Babasına bunun neden olduğunu sorduğunda babası şu şekilde cevaplamıştır. "Genel prensibe göre hareket eden şeyler hareket etmeye devam ederler. Bu eğilim eylemsizlik olarak adlandırılır, fakat bunun neden olduğunu hiç kimse bilmez." Feynman'ın babasının verdiği bu cevap, çocukta daha derin soruların oluşmasına neden olmuştur

Konuyu Mantıklı Düşünmek:

Dünya Savaşının sebeplerinin listesini ezberlemek ile bu sebeplerin mantıklarını kurmak arasındaki farkı düşünün. Savaşın karışık anaşmaların sonucu olarak ortaya çıktığı tezini kuran tarihçiler, bunun derin olmadığını fark edince bunu düzeltmişler ve eklemeler yapmışlardır. Bir tarih profesörü olan Jennifer Reed, öğrencilerine savaşın coğrafik, politik, ekonomik, sosyal, teknolojik ve diğer yönleriyle ilgili çalışmalarını söylemiştir. Bu tarih alanında mantıklı düşünmenin bir örneğidir.

Sonuçlara İnanmak:

Birkaç yıl önce New Orleans'ta enfeksiyon hastalıkları konusunda uzmanlar için olan konferansta; bazı mezun öğrenciler tuvaletler giren doktorların kaç tanesinin tuvaleti kullandıktan sonra ellerini yıkadıklarını söylediler. Kadınlardan %13 erkeklerden %44'nün

ellerini yıkamadıklarını gördüler ve bu kişiler enfeksiyon hastalıkları konusunda uzmandılar. Bu durum, uzmanların elleri yıkamanın önemi konusundaki düşüncelerini içselleştirmediklerini göstermiştir. (Nosich, 2012:92-95).

Demirel (2005) eleştirel düşünme becerilerini oluşturan duyuşsal ve bilişsel düşünme becerilerinin şu şekilde ifade etmiştir.

Duyuşsal Beceriler; bağımsız düşünme, ben-merkezli anlayışı fark etme, farklı görüşlere saygı gösterme, duygu ve düşünce arasındaki ilişkiyi anlama, peşin hükümlü olmama, sorgulama cesareti geliştirme, dürüst olma, düşünme azmi geliştirme, düşünme becerisine güven duyma.

Bilişsel beceriler; genellemeleri fark etme, öğrendiklerini transfer etme, görüş geliştirme, açık düşünme, değerlendirme için ölçüt geliştirme, bilgi kaynağının güvenilirliğini sorgulama, derinlemesine inceleme, görüşleri analiz etme ve değerlendirme, çözüm üretme ve değerlendirme, soru sorma, farklı görüşleri karşılaştırma, mantıklı yorum yapma, verileri açıklama ve değerlendirme, tutarsızlıkları fark etme, sonuç çıkarma ve değerlendirme vb. olarak gösterilmiştir.

Araştırmacılar (Ennis, 1985; Wendy, 1992; Branch, 2000) eleştirel düşünmenin yeteneklerden ve eğilimlerden oluştuğunu belirterek, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine sahip olmalarına rağmen gerekli araştırmaya, sorgulamaya ve risk almaya eğilimleri olmamalarından dolayı eleştirel düşünme becerilerini kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Branch (2000) bireylerin eleştirel düşünme becerilerini kullandıklarını ortaya çıkaran yedi özelliğini "meraklı olma, açık görüşlü olma, sistematik olma, çözümleyici olma, entelektüel olgunluk, özgüven sahibi olma ve doğruyu arama" şeklinde listelemiştir (Aktaran, Seferoğlu ve Akbıyık, 2006).

Tarih Öğretimi İle Sorgulama ve Eleştirel Düşünme Becerisi

Sosyal bilimler arasında tarihin görevi, toplumların nereden geldiklerini ve nereye gitmekte olduklarını açıklamak gibi son derece hayati bir bilgi birikimi sağlarken, diğer yandan da ona yolunu sağlıklı bir şekilde çizebileceği bir de bilinç kazandırır. Dün-bugün-gelecek arasında ilişki kurmayı hedef alan bu bilim dalının doğru bilinç oluşturmadaki rolü tartışmasızdır (Yıldız, 2003).

Avustralya F-10 tarih ders programında (2013) tarih; öğrencilerin merak ve hayal gücünü geliştiren geçmiş soruşturma disiplini olarak tanımlanmaktadır. Tarih bilinci herhangi bir toplumun önemli temel bir özelliğidir ve tarihsel bilgi kendimizi ve başkalarını anlamak için esastır. Tarih, insan deneyimini anlamlandırmada onu diğerlerinden ayıran kendi yöntemleri ve prosedürleri olan bir disiplindir. Tarih çalışmaları geçmişin kalıntılarından elde edilen kanıtlara dayanmalıdır. Bu, doğası gereği yorumsal olarak, tartışmayı teşvik eder ve şimdiki ve gelecekteki zorluklar da dahil olmak üzere insani değerlere ilişkin düşünmeye teşvik eder. Tarihsel sorgulama sürecinin; ilgili soru sorma yeteneği, eleştirel analiz ve kaynakları yorumlama, bağlamı düşünme, farklı bakış açılarına saygı duyma ve geliştirme ve etkili iletişim gibi transfer becerilerini geliştirdiği vurgulanmaktadır.

Tarih derslerinde genellikle öğretmen anlatımı ve ders kitabı merkezinde bir öğretimin olduğu, sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımın genel olarak göz ardı edildiği bilinmektedir. Yani öğretmenler, genelde tarih konularını öğrenciye doğrudan anlatmakta, sonra bazı sorular yardımıyla konunun anlaşılıp anlaşılmadığını denetlemekte, bazen öğrencilere kitaptaki değerlendirme sorularının, bazen de hazırlık sorularının çözümünü ödev olarak vermektedir. Bu da tarih derslerinde öğrencilerin yorum yapma, tasarlama, eleştirme, analiz etme, sentez ve değerlendirme yapma gibi üst düzey zihinsel beceri isteyen performanslara yönelmelerini engellemektedir (Şimşek, 2008). Yıldız (2003)'a göre tarih öğretiminde karşılaştığımız

sorunlardan en önemlisi öğretim yöntemlerinden kaynaklanan sorundur. Tarihi incelerken, incelediğimiz geçmiş değil, tarihçilerin geçmiş hakkında oluşturdukları şeylerdir. Tarih öğretim yöntemlerini kullanırken tarih derslerinde öğrencilerin tarihçi gibi düşünmesini sağlanarak onlara birer küçük tarihçi oldukları hissi verilmelidir. Derslerde öğrencileri birer tarihçi olarak görmeli ve bu hissi onlara öğretmenleri vermelidir. Öğretmenler öğrencileri anlatılan zamanın şartlarına götürmeli ve o zamanda yaşadıkları hissini verebilmelidirler.

2007 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca, Ortaöğretim 9, 10 ve 11. sınıflar için hazırlanan Tarih Dersi Programında; "sorgulama becerisi" ve "eleştirel düşünme becerisi" temel beceriler arasında yer alırken, tarihsel düşünme becerileri arasında da "tarihsel sorun analizi ve karar verme" ve "tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerine" ayrıca yer verilmiştir. 9, 10 ve 11. sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin ve derse özgü becerilerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Tarih Dersi Öğretim Programı ile ulaşılması beklenen 12 temel beceri arasında "eleştirel düşünme" 2. sırada yer alırken "araştırma-sorgulama" becerisi 5. sırada yer almaktadır. Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan tarihsel düşünme becerileri şunlardır:

- ✓ Kronolojik düşünme
- ✓ Tarihsel kavrama
- ✓ Tarihsel analiz ve yorum
- ✓ Tarihsel sorun analizi ve karar verme
- ✓ Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma

9. sınıf Tarih dersi öğretim programında (2007) yer almazken, 10 ve 11. sınıf tarih dersi öğretim programında (2011) yer alan "tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi" aşağıda özetlenmiştir.

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi

Tarihsel sorgulama, bir problemin tanımlanmasıyla başlar. Öğrencilerin bir dokümanı, kaydı veya arkeolojik veya tarihsel siteyi incelemeleri teşvik edilir. Öğrencilerden şu sorulara cevap aramaları istenir:

- ✓ Bu kanıtlar kim tarafından, ne zaman, nasıl ve neden yapıldı?
- ✓ Bu kanıtların gerçekliğinin, yetkinliğinin ve geçerliğinin ölçütü nedir?
- ✓ Bu kanıt, yazarın bakış açısı, geçmişi ve eğitimi hakkında neler söylemektedir?
- ✓ Bu belge veya buluntunun yansıttığı olayın geçerli bir hikâyesini, açıklamasını veya anlattığını yeniden inşa etmek için başka neler keşfetmek zorundayız?
- ✓ Eldeki verilerden ne tür bir yorum çıkarılabilir ve bu veriden oluşturulan tarihsel açıklamayı desteklemek için ne tür iddialar öne sürülebilir?

Bu süreçte öğrenciler, sorgulamaya dayalı araştırmanın yaratıcılıklarına katkısını fark edeceklerdir. Yazılı tarihin bir insan yapımı olduğunu dolayısıyla geçmiş hakkındaki birçok yargının geçici ve tartışılabilir olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Öte yandan dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki sis perdesini kaldırabileceğini ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini kavrayacaklardır. Sorgulamaya dayalı tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler kendi kendilerine, tarihçilerin neden geçmişi sürekli yeniden yorumladıklarını anlayacaklardır. Yeni yorumların, sadece yeni bulunmuş kanıtlardan değil, sonradan ortaya çıkan yeni fikirler ışığında da olabileceğini öğreneceklerdir (MEB Tarih Dersi Programı, 2007).

Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde, lise öğrencileri ile öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin sorgulama becerilerini belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiş bir ölçme aracına ya da öğretmen adaylarının sorgulama becerilerine ne kadar sahip olduklarına ilişkin araştırmalara rastlanılmamıştır. Ülkemizde daha çok Fen ve Teknoloji dersinde sorgulama

temelli öğrenme yaklaşımının öğrencilerin akademik başarısı, öz yeterlik algısı, derse yönelik tutum gibi değişkenler üzerinde olumlu tutum etkileri olduğu ve öğrencilerde ve öğretmen adaylarında eleştirel düşünme becerilerinin değerlendirilmesi ve etkililiğine ilişkin araştırmalara (Akçay ve İnaltekin, İltar, 2013; Şensoy ve Aydoğdu, 2008; Dutoğlu ve Tuncel, 2008; Saracaloğlu ve Karademir, 2013; Saracaloğlu ve Yılmaz, 2011; Şahbaz ve Bağcı 2012; Gülhan ve Yurdatapan, 2014) rastlanırken tarih öğretiminde bu becerilerin geliştirilmesine ya da öğrencilerin ve öğretmenlerin ne derece bu becerilere sahip olduklarına ilişkin araştırmalara rastlanmamıştır. Eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında, Tarih öğretmenlerinin yetkin olması önceliklidir. Belirtilen nedenle, özellikle Tarih öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının sorgulama becerilerinin ve eleştirel düşünme eğilimlerinin hangi düzeyde olduğuna ve bu becerilerin aralarındaki ilişkiye ilişkin bir çalışmanın yapılması önemli görülmüştür.

Problem Cümlesi

Tarih öğretmen adaylarının sorgulama becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki nedir?

Alt Problemler

Tarih öğretmen adaylarının

1. Sorgulama beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilim düzeyleri nedir?
2. Sorgulama becerileri ölçeğinin alt ölçekleri ile eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinin alt ölçekleri arasında ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Tarih öğretmen adaylarının sahip oldukları sorgulama becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemenin amaçlandığı, bu çalışmada tarama modelinin bir türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi 2014-2015 eğitim öğretim yılı Güz döneminde formasyon eğitimi alan Türkiye'nin 20 farklı üniversitesinden Tarih bölümünden mezun 90 tarih öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu içinde yer alan aday öğretmenlerin kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" oluşturulmuş, bu form, araştırmaya katılan aday öğretmenlerin cinsiyete, mezun oldukları üniversite ve akademik başarılarını belirlemeye yönelik kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmada tarih öğretmen adaylarının kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu", sorgulama beceri düzeylerini ölçmek için Karademir ve Saracaloğlu (2013) tarafından geliştirilen Sorgulama Becerileri ölçeği" ve eleştirel düşünme eğilimlerini ölçmek amacıyla "California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçme araçları Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrencilere ders saatlerinde toplu halde uygulanmıştır. Öğrencilere çalışmanın amacı açıklanmış, araştırmaya katılmak isteyenlere ölçme araçları sunulmuştur. Toplanan verilerin çözümlemesi SPSS for Windows 17.0 paket programıyla yapılmış, istatistiksel tekniklerden frekans, aritmetik ortalama ve korelasyon kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen verilerin çözümlemesinde genel dağılım özelliklerini belirlemek için Kolmogorov- Smirnov testine bakılmıştır. Kolmogorov-smirnov testine göre; "California eleştirel düşünme eğilimleri" ölçeğinden elde edilen veriler için $p=0.77$, "sorgulama becerileri" ölçeğinden elde edilen veriler için $p= 0.43$ olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla her iki değerinden $p>0.05$ olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği bulgulanmıştır.

Bireylerin eleştirel düşünme eğilimlerini ölçmek için, Kökdemir (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve yeniden istatistiksel çalışması yapılmış olan 51 maddeden oluşan "California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" kullanılmıştır. Likert tipi bir ölçme aracı olan ölçek; analitiklik, açık fikirlilik, meraklılık, kendine güven, doğruyu arama ve sistematiklik olmak üzere toplam 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı 0.88'dir.

Öğretmen adayları için Karademir ve Saracoğlu (2013) tarafından geliştirilen "Sorgulama Becerileri Ölçeği" "Bilgi Edinme", "Bilgiyi Kontrol Etme" ve "Özgüven" olmak üzere toplam 3 alt boyut ve 14 maddeden oluşmaktadır. Cronbach- alpha güvenirlik katsayısı ölçeğin tamamı için 0.82 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, aday öğretmenlerden ölçekler yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Tarih Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde çalışmaya katılan tarih öğretmen adaylarının cinsiyet ve mezuniyet diploma notları gibi kişisel bilgileriyle ilgili bulgular yer almaktadır. Araştırmaya katılan tarih öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre dağılımları Çizelge 1.1'de belirtilmiştir.

Çizelge 1.1. Tarih Öğretmen Adaylarının Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Bayan	54	60
Erkek	36	40
Toplam	90	100

Çizelge 1.1'den de anlaşıldığı gibi katılımcıların %60'ı yani 54 kişi bayan ve %40'ı yani 36 kişi erkektir.

Araştırmada yer alan tarih öğretmeni adaylarının mezun oldukları lisans diploma notu değişkenine ilişkin dağılımları Çizelge 1.2'de verilmiştir.

Çizelge 1.2. Tarih Öğretmen Adaylarının Lisans Diploma Notuna Göre Dağılımları

Lisans Diploma Notu	f	%
2-2.5	7	8
2.5-3	46	51
3-3.5	30	33
3.5-4	7	8
Toplam	90	100

Çizelge 1.2'den anlaşılacağı gibi katılımcılardan 7 kişi (%8) düşük lisans diploma notuna, yine 7 kişi (%8) çok iyi diploma notuna sahip iken, 46 kişi (%51) orta diploma notu ve 30 kişi (%33) iyi diploma notuyla üniversiteden mezun olmuşlardır. Dolayısıyla katılımcıların genel olarak orta ve iyi düzeyde akademik başarıya sahip olduklarını söyleyebiliriz.

2. Tarih Öğretmen Adaylarının Sorgulama Beceri Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tarih öğretmen adaylarının sorgulama beceri düzeylerini belirlemek amacıyla, öğretmen adaylarının "Sorgulama Becerileri Ölçeği"nden elde edilen veriler doğrultusunda ölçek maddelerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri belirlenmiş ve Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Tarih Öğretmen Adaylarının Sorgulama Beceri Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Sorgulama Becerisi	N	\bar{X}	SS
Ölçeği Boyutları			
Bilgi Edinme	90	4.18	0.53
Bilgiyi Kontrol Etme	90	3.51	0.64
Özgüven	90	3.32	1.06
Sorgulama Becerisi	90	3.76	0.53
Ölçeği			

Çizelge 2’de örüldüğü gibi “Sorgulama Becerileri Ölçeğinin” bilgi edinme, bilgiyi kontrol etme ve özgüven olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. İlk olarak, katılımcıların sorgulama becerileri algısına ilişkin “bilgi edinme” alt ölçeği göz önüne alındığında ($\bar{X}=4.18$, $SS=0.53$) ortalamanın yüksek olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca, sorgulama becerilerine ilişkin “bilgiyi kontrol etme” alt boyutu ($\bar{X}=3.51$, $SS=0.64$) ve “özgüven” alt boyutuna ilişkin ($\bar{X}=3.32$, $SS=1.06$) ortalamanın yine orta düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Sorgulama becerileri ölçeği toplam ölçek ($\bar{X}=3.76$, $SS=0.53$) ve alt boyutlara ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında genel olarak tarih öğretmen adaylarının “Bilgi edinme” alt boyutu dışındaki puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Sorgulayıcı öğretim stratejisine göre düzenlenen bir öğretim süreci ile anlatım yönteminin öğrenci başarısına etkisini üniversite öğrencileri ile deneysel bir çalışmada araştıran Babadoğan ve Gürkan (2002), öğrencilerin yorumlama becerilerinde deney grubu lehine anlamlı farkı ortaya koymuşlardır. Öğretim süreçlerinde öğrencilerin analiz, sentez, değerlendirme ve uygulama becerilerinin geliştirilmesi için sorgulama tabanlı öğrenme önem kazanmaktadır. Bilginin içselleştirilmesi için öncelikle sorgulamanın gerektiği göz önünde tutulmalıdır.

3. Tarih Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilim Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilim düzeylerini belirlemek amacıyla, öğretmen adaylarının “California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği”nden elde edilen veriler doğrultusunda ölçek maddelerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri belirlenmiş ve Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3. Tarih Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilim Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Eleştirel Eğilimleri	Düşünme Ölçeği	N	\bar{X}	SS
Boyutları				
Analitiklik		90	5.02	0.46
Açık Fikirlilik		90	2.94	0.60
Meraklılık		90	4.64	0.69
Kendine Güven		90	4.11	0.69
Doğruyu Arama		90	3.32	0.73
Sistematiklik		90	3.31	0.56
Eleştirel Eğilimleri	Düşünme	90	3.92	0.32

Çizelge 3’de de görüldüğü gibi “Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeğinin” analitiklik, açık fikirlilik, meraklılık, kendine güven, doğruyu arama ve sistematiklik olmak üzere altı alt boyutu bulunmaktadır. İlk olarak, katılımcıların eleştirel düşünme eğilimlerine ilişkin “analitiklik” alt boyutu göz önüne alındığında ($\bar{X}=5.02$, $SS=0.46$) yüksek olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca, eleştirel düşünme eğilimlerine ilişkin “açık fikirlilik” alt boyutu göz önüne alındığında

(\bar{X} =2.94, SS=0.60), “doğruyu arama” alt boyutunda (\bar{X} =3.32, SS=0.73) ve “sistematiiklik” alt boyutunda (\bar{X} =3.31, SS=0.56) ortalamaların orta düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Eleştirel düşünme ölçeği “meraklılık” alt boyutu (\bar{X} =4.64, SS=0.69) ve “kendine güven” alt boyutunda (\bar{X} =4.11, SS=0.69) ortalamaların üzerinde olduğu bulgulanmıştır. Eleştirel düşünme becerileri ölçeği toplam ölçek (\bar{X} =3.92, SS=0.32) ve alt boyutlara ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında genel olarak tarih öğretmen adaylarının “Analitiklik” alt boyutu dışındaki puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu görölmektedir. Dutoğlu ve Tuncel (2008); eğitim fakültesi okul öncesi öğretmenliği bölümünden sınıf, müzik, matematik gibi farklı branşlardaki 4. sınıf öğrencisi olan öğretmen adayları ile yapılan “eleştirel düşünme eğilimleri ile duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkiye” ilişkin araştırmalarında; aday öğretmenlerin eleştirel düşünme ve duygusal zeka düzeylerinin yüksek olmadığı bulgulanmıştır. Bunun yanında; eleştirel düşünme becerileri alt ölçekleri ile duygusal zeka anketinin alt ölçekleri arasında orta ve düşük düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır.

4. Tarih Öğretmen Adaylarının Sorgulama Becerileri Ölçeği ile Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinin alt boyutları ile Sorgulama Becerileri Ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişki için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Çizelge 4.1’de aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimleri alt boyutlarından aldıkları puanlarla sorgulama becerileri ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayıları verilmiştir.

Çizelge 4.1. Tarih Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri (EDE) ile Sorgulama Becerileri Ölçeğinin (SBÖ) Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye İlişkin Analiz Sonuçları

EDE Alt Boyutları SBÖ Alt Boyutları	Analitiklik	Açık Fikirlilik	Meraklılık	Kendine Güven	Doğruyu Arama	Sistematiik lik
Bilgi Edinme	.31**	-.11	.28**	.22	-.04	-.22*
Bilgiyi Kontrol Etme	.31**	-.14	.32**	.45**	-.08	-.13
Özgüven	.20	-.24*	.30**	.35**	-.14	-.22*

*<.05 **<.01

Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği analitiklik alt boyutu ile Sorgulama Becerileri “özüven” alt boyutu arasında manidar bir ilişki gözlenmemiştir. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği analitiklik alt boyutu ile Sorgulama Becerileri “Bilgiyi kontrol etme” ve “Bilgi edinme” alt boyutları arasında $p<.01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bulunan ilişkilerin orta düzeyde olduğu görölmüştür. Gülveren (2007)’e göre analitik düşünmede birey ileri sürülen bir düşüncenin nedenini, gerekçesini öğrenmek ister, problematik durumlar karşısında hassastır, sonuçları önceden tahmin etmeye isteklidir. Tarih öğretmen adaylarının analitik düşünme becerilerinin gelişmiş olması önemlidir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin yüksek düzeyde olmasa da gelişmiş olduğu görölmektedir. Analitiklik alt ölçeği ile sorgulama becerileri ölçeğinin alt ölçekleri arasında pozitif yönlü ilişki olması; aday öğretmenlerin bu alt ölçeklerden aldıkları puanların çok düşük olmadığına göstergesidir. Dolayısıyla, aday öğretmenlerin yeni öğrendiği bir durum karşısında ya da bir sorunla karşılaştığı zaman sorgulama becerilerinden “bilgi edinme” ve “bilgiyi kontrol etme” becerilerini kullandıklarını söyleyebiliriz.

Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “açık fikirlilik” alt boyutu ile Sorgulama Becerileri ölçeği “bilgi edinme” ve “bilgiyi kontrol etme” alt boyutları arasında manidar bir ilişki gözlenmemiştir. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği açık fikirlilik alt boyutu ile Sorgulama Becerileri ölçeği “özgüven” alt boyutu arasında $p < .05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bulunan ilişkinin düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Açık fikirlilik; farklı görüş ve düşüncelere karşı hoşgörülü olma, önyargılı olmama şeklinde tanımlanabilir. Araştırma bulgusuna göre; bir insan ne kadar açık fikirli ise özgüveni de o kadar düşüktür anlamı çıkmaktadır. Bu ilginç bir bulgudur çünkü açık fikirli olan insanların özgüvenin de yüksek olması beklenir ancak araştırma bulgusunun bunun tam tersini ortaya koyduğu görülmektedir.

Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “meraklılık” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “özgüven”, “Bilgiyi kontrol etme” ve “Bilgi edinme” alt boyutları arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bulunan ilişkilerin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Meraklı birey, bilgiye erişmeye isteklidir, bilginin uygulamaları açık olmasa bile açıklamaları öğrenmek ister (Gülveren, 2007).

Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “kendine güven” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “bilgi edinme” alt boyutu arasında manidar bir ilişki gözlenmemiştir. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “kendine güven” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “özgüven” ve “Bilgi edinme” alt boyutları arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bulunan ilişkilerin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “doğruyu arama” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “özgüven”, “bilgi edinme” ve “bilgiyi kontrol etme” alt boyutları arasında manidar bir ilişki gözlenmemiştir. Eleştirel düşünme becerisine sahip kişi, ön yargılarını, inançlarını ve kendi ilgilerini çürütse ve bunları desteklemese bile en doğru bilgiye ulaşmak için istekli ve cesurdur (Gülveren, 2007).

Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “sistematiklik” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “bilgiyi kontrol etme” alt boyutu arasında manidar bir ilişki gözlenmemiştir. Eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği “sistematiklik” alt boyutu ile Sorgulama becerileri ölçeği “Özgüven” ve “Bilgi edinme” alt boyutları arasında $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bulunan ilişkilerin ters yönde ve düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Sistematik düşünen insanlar, düzenlemelere önem verir, karmaşık problemler karşısında azimle durur ve bütün dikkatini ona yöneltir (Gülveren, 2007).

Çizelge 4.2’de aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinden aldıkları genel puanlarla sorgulama becerileri ölçeğinden aldıkları genel puanlar arasındaki aritmetik ortalamaları, standart sapma değerleri ve korelasyon katsayıları verilmiştir.

Çizelge 4.2. Tarih Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerileri ile Sorgulama Becerileri Arasındaki İlişkiye İlişkin Analiz Sonuçları

	N	\bar{X}	SS	p
Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği	90	3.92	0.32	0.23*
Sorgulama Becerileri Ölçeği	90	3.76	0.53	

* $< .05$

Tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri alt boyutları ile sorgulama becerileri alt boyutları arasındaki ilişkinin yanı sıra her iki ölçekten alınan toplam puanlar arasındaki korelasyon katsayısı da hesaplanmıştır. İlgili hesaplama sonuçlarına göre, aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimi ölçeğinden aldıkları toplam puanlar ile sorgulama

becerileri ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak elde edilen korelasyon katsayısı incelendiğinde bu ilişkinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir ($r = .23$, $p < .05$).

Öğretmen adayları lisans eğitimleri boyunca Bloom'un aşamalı sınıflandırmasında yer alan bilgi ve kavrama gibi alt düzey zihinsel becerileri çokça kullanmaktadırlar. Fakat üst düzey zihinsel beceriler ki bunlar eleştirel düşünmeye götüren becerilerdir, çok sıklıkla kullanılmamaktadır. Eleştirel düşünme kavramsallaştırma, uygulama, analiz etme, sentez yapma ya da gözlem, deneyim, yansıtma, akıl yürütme, inanç ve davranışa bir rehber olarak iletişimle elde edilen veya üretilen bilginin değerlendirilmesinin aktif ve ustaca zihinsel olarak disipline edilmiş bir süreçtir. Bu nedenle, eleştirel düşünme yaratıcı sürecin temelini oluşturmaktadır. Üst düzey düşünme becerileri ne doğuştan gelen ne de sonradan bir anda oluşan becerilerdir. Fakat bu becerilerin kazanılması, düzenli olarak tekrar edilmesi ve uygulamalar yapılmasına bağlıdır (Gülveren, 2007).

TARTIŞMA, YORUM VE ÖNERİLER

Bu araştırma ile tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme puanları ile sorgulama beceri puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğretmen adaylarının sorgulama becerileri puan ortalamaları incelendiğinde; genel olarak "bilgi edinme" becerilerinin iyi olduğunu, "bilgiyi kontrol etme" ve "özgüven" beceri algılarının orta düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin sahip olduğu öz-yeterlik inançlarının başta onların sınıf içindeki uygulamaları olmak üzere bütün öğrenme ve öğretme faaliyetlerini etkilediğini doğrulamaktadır. Özgüven kavramı bireylerin sahip oldukları becerileri etkin bir şekilde kullanabilmelerini sağlayan öz yeterlik kavramının oluşumunu sağlayan bir kavramdır. Öz-yeterliği yüksek ve düşük olan öğretmenlerin mesleki becerileri karşılaştırıldığında onların bu özellikleri arasında öğretim, sınıf düzeni, derslerinde yapılandırma yaklaşımına dayalı yöntemleri kullanma ve öğrenme de zorluk yaşayan öğrencilere faydalı dönütler verme gibi konularda büyük davranış farklılıklarının olduğu gözlemlenmiştir. Bu farklılıkların da öğrenci motivasyonu ve başarısını etkilediği de belirtilmiştir (Tschannen-Moran ve Hoy, 2001; Özkan ve ark., 2002, aktaran, Temiz, 2012).

Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamaları incelendiğinde; öğretmen adaylarının en çok analitik düşünme becerisinin buna karşın en az açık fikirlilik becerisinin gelişmiş olduğu söylenebilir. Meraklılık ve kendine güven alt ölçeklerine ilişkin puanlarının ortalamasının biraz üstünde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarında doğruyu arama ve sistematiklik becerilerinin ise istenilen düzeyde olmasa da gelişmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgular ışığında, tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ve sorgulama becerileri düzeylerinin yüksek olmadığı söylenebilir. Araştırma bulgularına göre; California Eleştirel Düşünme Eğilimleri ölçeğinin alt boyutları ile Sorgulama Becerileri Ölçeğinin alt boyutları arasında düşük düzeyde ilişki olduğu ya da hiç ilişki olmadığı saptanmıştır. Ayrıca her iki ölçekten de alınan toplam puanlar arasında düşük düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmada aday öğretmenlerin sorgulama becerilerinin ve eleştirel düşünme eğilimlerinin yeterince gelişmediği görülmektedir. Eleştirel düşünme, problem çözme, sorgulama ve araştırmayı kapsayan genel bir süreç olarak tanımlanırken hem bir beceri hem de bir tutum olarak kabul edilmektedir (Watson ve Glaser, 1964; aktaran, Karabacak, 2011).

Chafee (1988)'e göre; Sokratik sorgulama yöntemi ile edinilen eleştirel düşünme becerisi anlamalarımızı açıklığa kavuşturmak, geliştirmek ve dünyamızı anlamak için bizim ve diğer insanların düşüncelerini dikkatli bir biçimde inceleyerek yaptığımız etkin, amaçlı ve organize edilmiş çabalarımızdır (Emir, Hüner ve Uzelli, 2012). Eleştirel düşünme becerisinin temelinde

sağlıklı, disiplinli, sistematik ve sorgulayıcı düşünme vardır ve bireyin eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilmesi için yeterli düzeyde düşünce alt yapısına sahip olması gerekir (Karadüz, 2010).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere eleştirel düşünme sorgulama becerisini kapsayan daha üst düzey bir süreçtir. Bu anlamda eleştirel düşünmeyi ve sorgulama becerisini birbirinden bağımsız düşünemeyiz. Emir, Hüner ve Uzelli (2012) ilkökul 5. sınıf düzeyinde 20 üstün yetenekli öğrenci ile yaptıkları deneysel araştırmada; Sokratik sorgulama yöntemine dayalı programın öğrencilerin başta akademik başarı olmak üzere eleştirel düşünme becerileri ve üstbilişsel farkındalıklarını geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan araştırmada; eleştirel düşünme becerisi ölçeğinin bazı alt ölçekleri ile sorgulama beceri ölçeğinin alt ölçekleri arasında ilişki çıkmaması öğretmen adaylarında bu becerilerin gelişmemesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tarih öğretimi ve tarih programında ayrıca önem verilen bir beceri olarak ele alınan, öğrencilere sorgulama becerisi ve eleştirel düşünme becerilerini kazandırabilmek için öncelikle, tarih öğretmenlerinin sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerinin yüksek olması ve derslerinde sorgulama temelli öğretim uygulamalarına sık sık yer vermeleri gerekmektedir. Çünkü bir eğitim sisteminde yapılan yenilikler ancak öğretmenle yaşama geçirilebilir. Özellikle tarih öğretiminde ezber dayalı geleneksel eğitim anlayışından çıkılarak yeni tarih öğretim programında da belirtildiği gibi öğrencilerde düşünme becerilerinin geliştirilmesine odaklanılmalıdır. Gülveren'e (2007) göre; ezber dayalı bir eğitimde neden sonuç ilişkileri düşünülmez, bilginin doğruluğu yanlışlığı eleştirilmez, olduğu gibi öğrenilir. Bu yöntem, yeni bilgilerin ortaya çıkması için uygun değildir. Yeni bilgiler, öğrenilen bilgiler üzerinde düşünülduğünde, eleştirilerek, değerlendirilerek ve uygulanarak ortaya çıkarılır. Eleştirel düşünmenin ve sorgulama becerisinin faydaları her yönüyle belirlenmeli ve öğretmenler hizmet öncesinde bu becerilerin geliştirilmesi ve öğretilmesine ilişkin eğitimden geçmelidirler. Eleştirel düşünme ve sorgulama becerisi her yaştaki insana öğretilir. Öğretmenler de sınıf içi uygulamalarda eleştirel düşünmenin ve sorgulama becerisinin nasıl geliştirileceğine ilişkin temel beceriler bilmeli ve bunlara uygun ders uygulamaları için örnekler hizmet içi eğitimle öğretmenler desteklenmelidir.

Düşüncelerin serbestçe fakat bir disiplin içerisinde ifade edilebildiği ve irdelenebildiği açık ve destekleyici sınıf ortamları, eleştirel düşünme beceri ve eğilimlerinin kazanılmasında olumlu etkilere sahiptir. Bu bağlamda, ders kitaplarının bu konuda gerekli desteği verebilecek nitelikte olacak şekilde hazırlanmaları sağlanmalıdır. Eleştirel düşünme beceri ve eğilimlerinin kazandırılması için öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri öğrenme ortamlarının hazırlanmalıdır. Öğrencilerin düşünme süreçleri izlenmelidir. Özellikle soru sorma ve sorgulama konusu önemsenmelidir. Öğrencilere açık uçlu sorular sorulmalı ve ayrıca onların nitelikli soru sormaları sağlanarak bu konuda gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006).

Son yıllarda hızla yok olmaya giden değerlerimizi korumak, çocuklarımıza daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından en son 2005 yılında geliştirilen ve günümüze kadar uygulanan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Düşünme Eğitimi ve Türkçe dersleri başta olmak üzere bazı derslerin programlarında değerlerle ilgili konulara yer verilmiştir. Toplumumuzda demokrasi, özgürlük gibi değerler başta olmak üzere birçok değerlerin gelişmesi ve öğrencilere bu değerlerin kazandırılması açısından da eleştirel düşünme ve sorgulama becerisi önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- BABADOĞAN, C. ve GÜRKAN, T. (2002). "Sorgulayıcı Öğretim Stratejisinin Akademik Başarıya Etkisi." Eğitim Bilimleri ve Uygulama, C/S. 1 (2): 147-160.
- BAĞCI, H. ve ŞAHBAZ, N.M. (2012). "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme" Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C/S. 8 (1):1-12.
- DEMİREL, Ö. (2005). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara, Pegem.
- DUTOĞLU, G. ve TUNCEL, M. (2008). "Aday Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Eğilimleri İle Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişki", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C/S. 8 (1).
- EMİR, S., HÜNER, S. ve UZELLİ, O. (2012). "Sokratik Sorgulama Yönteminin Akademik Başarı, Eleştirel Düşünme ve Üstbilişsel Farkındalık Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi"
- EULER, M. (2013). "Promoting Inquiry-Based Learning In Mathematics And Science Education Across Europe." European Union Seventh Framework Programme (FP7/2007-2013), Erişim tarihi: 25 Kasım 2014, <http://www.primas-project-eu>.
- GÜLHAN, F. ve YURDATAPAN, M. (2014). "5E Modeline Uygun Araştırma Sorgulamaya Dayalı Etkinliklerin 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevre İle İlgili Tutum ve Davranışlarına Etkisi." Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C/S. 11 (27): 237-258.
- KARADÜZ, A. (2010). "Dil Becerileri ve Eleştirel Düşünme" Turkish Studies. C/S. 5 (3).
- KÖKDEMİR, D. (2003). Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- NOSİCH, G.M. (2012). Eleştirel Düşünme ve Disiplinlerarası Eleştirel Düşünme Rehberi. (Çev. B. Aybek), Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2007). Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı, Ankara. Erişim tarihi: 23 Aralık 2014, <http://ttkb.meb.gov.tr>
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı ve 10. Sınıf Seçmeli Tarih Dersi Öğretim Programı, Ankara. Erişim tarihi: 23 Aralık 2014, <http://ttkb.meb.gov.tr>
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). Ortaöğretim 11. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı, Ankara. Erişim tarihi: 23 Aralık 2014, <http://ttkb.meb.gov.tr>
- İLTER, İ. (2013). "Sosyal Bilgiler Dersinde Sorgulayıcı- Araştırma Tabanlı Öğrenme Modeli: Başarı ve Öğrenmede Kalıcılığın İncelenmesi." Turkish Studies, C/S. 8 (12): 591-605.
- SEFEROĞLU, S.S. ve AKBIYIK, C. (2006). "Eleştirel Düşünme ve Öğretimi." Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30: 193-200.
- The Australian F-10 Curriculum (2013). Erişim tarihi: 12 Ocak 2015. <http://www.australiancurriculum.edu.au/humanities-and-social-sciences/history/rationale>
- STEPHENSON, N. (2010). "Introduction To Inquiry Based Learning." Erişim tarihi: 10 Ocak 2015, <http://www.teachinquiry.com/index/Introduction.html>.
- ŞENSOY, Ö. ve AYDOĞDU, M. (2008). "Araştırma Soruşturma Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fen Öğretimine Yönelik Öz-Yeterlik İnanç Düzeylerinin Gelişimine Etkisi." Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C/S. 28 (2): 69-93.

- ŞİMŞEK, A. (2008). Tarih öğretiminde sorgulamacı yaklaşım çerçevesinde soru sorma becerisi ve lise tarih ders kitaplarının durumu. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. C/S. 5 (1). Erişim tarihi 28 Aralık 2014, <http://www.insanbilimleri.com>
- TEMİZ, T. (2012). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Öğretimine Yönelik Öz-Yeterlik Algıları İle Kaygıları Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- YILDIZ, Ö. (2003). "Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 181-190.